

YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİNİN İBBS DÜZEY2 VE DÜZEY3 BÖLGELERİNİN İHRACAT PERFORMANSINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR PANEL VERİ ANALİZİ

Mehmet AYDINER*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımların İBBS Düzey2 ve Düzey3 bölgelerinin ihracatına etkisini incelemektir. Bu bağlamda 26 Düzey2 ve 81 Düzey3 bölgesinin 2002-2015 yılları arasında çeyrek dönemlerdeki teşvik belgeli yatırım verileri kullanılmıştır. Çalışmada panel veri yöntemini kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre; Düzey2 bölgelerinin geneli için teşvik belgeli yatırımlar ihracatı artırıcı etki yapmaktadır. Ancak katkı oldukça düşük düzeydedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.023 gibi küçük oranda artırmaktadır. Bölgelerin bireysel etkilerinin çoğu istatistiki olarak anlamlı değildir. Düzey3 bölgeleri için de teşvik belgeli yatırımların ihracata katkısı oldukça düşük olup yatırım miktarının %1 artması ihracatı %0.027 düzeyinde artırmaktadır. Tüm bölgeler için ithalatın ve ihracatçı firma sayısını artırması ihracatı artırmaktadır

Anahtar Kelimeler: İhracat, İstihdam, Teşvik Sistemi, Yatırım.

JEL Kodu: F13, F14

* Gümrük Uzmanı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı-Ankara

EFFECT OF INVESTMENT INCENTIVE SYSTEM ON EXPORT PERFORMANCE OF NUTS 2 AND NUTS 3 REGIONS: AN PANEL DATA ANALYSIS

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the effect of investments made under incentive system on export performance of NUTS 2 and NUTS3 regions. The study uses quarterly data of regions between 2002-2015. The findings suggest that an increase in investments boots the exports of the NUTS2 regions but the effect is not too much. %1 increase in investements rises exports around %0.023. The results for NUTS3 regions also indicate that effects of the investements in the regions on export are not at the desired level. %1 increase in amount of investments rise the export at 0.027 % . Increase of import and number of exporter has positive effect on exports of the regions.

Keywords : Export, Employment, Incentive System, Investment.

JEL Codes: F13, F14

GİRİŞ

Devlet yardım ve teşvikleri ülkenin sosyal ve ekonomik refahının artırılması için tüm ülkelerde kullanılan politika araçlarıdır. Gelişmekte olan ülkeler teşvikleri ülkenin toptan kalkındırılması amacıyla kullanırken, gelişmiş ülkeler, ülke içindeki bölgesel farklılıkları gidermek, mevcut sektörleri daha rekabetçi hale getirmek ve geliştirmek için kullanmaktadır.

Teşvik sistemlerinde temel amaçlar özel sektörün yatırım yapmasını özendirmek ve ülke dışından sermaye çekerek ülkenin üretimini ve ihracatını artırmaktır. İşsizliğin azaltılması, belli sektörlerin korunması veya büyütülmesi, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması gibi çok sayıda amaca yönelik değişik teşvik uygulamaları da bulunmaktadır.

Türkiye’de 2012 yılında ilan edilen yeni teşvik sisteminin amaçları, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdam artırmak, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar özendirmek olarak belirlenmiştir. (EB Raporu,2013:15).

Amaçları ve araçları farklılıklar gösterse de dünyadaki tüm ülkelerde yatırımları teşvik etmek için geliştirilmiş politikalar ve sistemler bulunmaktadır. Teşvik uygulamaları günümüze has uygulamalar olmayıp uzun yıllardır devletlerce uygulanan ekonomi politikalarıdır. İkinci dünya savaşı sonrası savaşın etkisinin giderilmesine yönelik olarak Avrupa’da teşvik uygulamalarının yoğunlaştığı görülse de teşvik uygulamalarının değişik türleri bu tarihlere önce özellikle 1929 Büyük Krizi sonrasında ABD’de kullanılmıştır.

Türkiye’de de teşvik politikaları daha Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde 1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanunu'nun günün koşullarına uygun duruma getirilmesi ve 25 yıl süre ile uzatılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda, 1924 yılında Kanun tadil edilmiş ve 1927 yılında günün gereksinmelerine uygun olarak hazırlanan 1055 sayılı "Teşvik-i Sanayi Kanunu" yürürlüğe girmiştir. 15 yıl yürürlükte kalan bu yasa yeterince fayda sağlamadığından 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Yavan,2010:71)

Bu kanundan sonra 1950 ve 1951 yıllarında yabancı yatırımı teşvik etmek üzere iki kısa kanun, 1954 yılında geniş kapsamlı bir yasa olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1963 yılından itibaren her beş yılda bir hazırlanan kalkınma planları kapsamında yatırımların teşviki kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde çıkarılan kararnameler ve tebliğler ile yürütülmüştür. Bu dönemde yatırımların teşvikine ilişkin önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. (Yavan,2010:75).

Temel felsefesi serbest ekonomiye geçiş, dış ticaret ve finansal sistemde liberalleşme olarak tanımlanabilecek olan 24 Ocak 1980 kararlarına kadar değişik mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır. Söz konusu karar ile ithal

ikameci ve korumacı politikalar terk edilmiş, dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonraki yıllarda teşvik politikaları kapsamında hem mevzuat bağlamında hem de kurumsal yapılanmalar bağlamında çok sayıda düzenleme ve yapılanma hayata geçirilmiştir. Son olarak 2012 yılında geniş kapsamlı bir teşvik sistemi ilan edilmiştir.

1.1 Türkiye’de Yatırım Teşvik Sistemi

Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin yasal temeli olan 2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” 19/06/2012 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yeni teşvik sistemi 5 farklı uygulamadan oluşmaktadır. Bu uygulamalar ve kapsamaları özetle tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1: Yatırım Teşvik Sistemi

Yeni teşvik sistemi illerin buldukları teşvik bölgeleri yeniden tanımlamıştır. İllerin buldukları teşvik bölgeleri Tablo-2’de verilmiştir.

Tablo 2: İllere Göre Teşvik Bölgeleri

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	İğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		
8 İL	13 İL	12 İL	17 İL	16 İL	15 İL

Yeni teşvik sistemi kapsamında “KDV İstisnası, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Prim Desteği, Gelir Vergisi Stopaj Desteği, Faiz Desteği Yer Tahsisi” gibi destekler sağlanmaktadır. Teşvik türüne göre sağlanan destekler Tablo-3’te verilmiştir.

Tablo 3:Teşvik Türüne Göre Sağlanan Destekler

Destek Unsurları	Genel Teşvik	Bölgesel Teşvik	Büyük Ölçekli Yatırım	Stratejik Yatırım
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Des-		✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopajı Des-	✓	✓	✓	✓
Sigorta Primi Desteği		✓	✓	✓
Faiz Desteği		✓		✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi				✓

Teşvik bölgesine göre sağlanan destekler de farklılık göstermektedir. Teşvik bölgesine göre verilen destekler özetle Tablo-4'te gösterilmiştir.

.Tablo 4: Bölgelere Göre Sağlanan Destekler

Destek			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı	OSB	15	20	25	30	40	50
		OSB	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşve-	Destek Süresi	OSB	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10
		OSB	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10	12
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3	4	5	7
	Döviz / Döviz				1	1	2	2
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10

2012 yılından beri uygulanan teşvik sistemine ilişkin sonuçlar Ekonomi Bakanlığınca 2013 yılında hazırlanan raporda açıklanmıştır. Raporda verilen ve bu çalışmanın konusu olan bazı sonuçlar Tablo-5’de verilmiştir.

Tablo 5: Teşvik Belgelerinin Destek Uygulamasına Göre Dağılımı

Destek Sınıfı	Belge Adedi	Sabit Yatırım (Mil.TL)	Yatırım/ Belge	İstihdam	Yatırım/ İstihdam
Bölgesel	2.735	34.690	12.68	128.361	0.27
Genel	2.079	28.836	13.87	43.652	0.66
Büyük Ölçekli	19	3.301	173.73	4.135	0.80
Stratejik	7	9.242	1320.28	1.644	5.62
Genel Toplam	4.840	76.068	15.71	177.792	0.43

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Türkiye geneli için 2012 ve 2013 yıllarında toplam 4.840 belge kapsamında 76.068 milyon TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımlar toplam 177.792 istihdam oluşturmuştur. Belge başına düşen yatırım miktarı 15.7 milyon TL’dir. Belge başına en yüksek yatırım miktarı Stratejik Yatırım Teşvikleri grubundadır. Bu grupta belge başına düşen yatırım 1.320 milyon TL, Büyük Ölçekli Teşvik grubunda 173.7 milyon TL, Genel Teşvikler grubunda 13.8 milyon TL, Bölgesel Teşviklerde 12.6 milyon TL’dir.

Yeni Teşvik Sisteminin yürürlüğe girdiği 2012 yılı sonrası alınan Yatırım Teşvik Belgelerinin ve belge kapsamı yatırım türü, miktarı Tablo-6’da verilmiştir.

Tablo 6 : Yatırım Teşvik Belgelerinin ve Miktarlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	Teşvik	Belge	Yatırım	İstihdam
1. BÖLGE	Bölgesel	692	16.924	44.813
	Büyük Ölçekli	7	815	1.354
	Genel	1.065	8.284	22.269
	Stratejik	26	800	812
	Genel Toplam	1.766	32.823	69.248
2. BÖLGE	Bölgesel	403	4.441	15.276
	Büyük Ölçekli	5	580	1.599
	Genel	387	6.058	8.850
	Stratejik	2	612	106
	Genel Toplam	797	11.690	25.831
3. BÖLGE	Bölgesel	467	4.553	17.373
	Büyük Ölçekli	4	882	332
	Genel	270	4.701	4.808
	Stratejik	1	180	30
	Genel Toplam	742	10.315	22.543
4. BÖLGE	Bölgesel	347	2.667	12.097
	Büyük Ölçekli	2	811	700
	Genel	169	2.990	4.376
	Stratejik	2	1.650	696
	Genel Toplam	2	1.650	696
5. BÖLGE	Bölgesel	283	2.654	11.958
	Büyük Ölçekli	0	0	0
	Genel	157	2.205	2.878
	Stratejik	0	0	0
	Genel Toplam	440	4.859	14.836
6. BÖLGE	Bölgesel	543	3.450	26.844
	Büyük Ölçekli	1	214	150
	Genel	31	4.598	471
	Stratejik	0	0	0
	Genel Toplam	575	8.262	27.465

GENEL TOPLAM	4.840	76.068	177.792
--------------	-------	--------	---------

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2012-2013 döneminde en çok teşvik belgesi alınan ilk on il Tablo-7’de verilmiştir. İstanbul ülke gelinde en çok teşvik belgesi alınan ildir. En çok teşvik belgesi alınan 10 ilin 6 tanesi birinci teşvik bölgesinde bulunmaktadır. Teşvik sistemi içinde en çok avantajın beşinci ve altıncı bölgelere verildiği ve sistemin temel hedeflerden birinin geri kalmış bölgelere yatırımı artırmak olduğu düşünüldüğünde teşvik sisteminin işlevini yeterince yerine getiremediği görülmektedir. Tabloda verilen sıralama belge sayısına göre yapılmışsa da esas olan toplam belge sayısı değil, toplam yatırım miktarıdır. Yatırım miktarları esas alındığında ilk on ilin içinde nispeten geri kalmış bölgeler olarak kabul edilen beşinci ve altıncı bölgeden hiçbir il bulunmamaktadır.

Tablo 7: En Çok Yatırım Teşvik Belgesi Alan İlk 10 İl (2012-2013)

	İl	Belge Sayısı	Sabit Yatırım (milyon TL)	İstihdam
1	İstanbul	640	5.947	22.465
2	Ankara	223	4.521	9.956
3	Kocaeli	186	4.487	8.434
4	Bursa	239	3.101	7.689
5	Şanlıurfa	122	799	7.621
6	Antalya	110	2.169	7.465
7	İzmir	221	8.410	7.194
8	Manisa	117	1.254	5.873
9	Gaziantep	217	1.942	5.000
10	Diyarbakır	102	741	3.906

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tüm teşvik sistemlerinde ihracatı artırmak temel amaçlar arasındadır. Bu çalışmada teşvik sistemi kapsamında teşvik belgeli olan yatırımların Düzey2 ve Düzey3 -iller- bazında ihracatı nasıl etkilediği araştırılmaktadır. Bunun yanında yatırımların istihdam etkisi de incelenmiştir.

2. LİTERATÜR

Teşvik sistemleri kapsamındaki yatırımların ihracata etkisi konusunda literatürde çok sayıda çalışma bulunmamaktadır. Literatürdeki çalışmalar genellikle teşvik sistemleri ve teşvik sistemlerinin yapısı ve tarihi süreçlerine dairdir.

Teşvik sisteminin değişik ekonomik parametrelere olan etkisini inceleyen az sayıdaki çalışmalardan biri olan ve teşvik sisteminin istihdama ve yerel kalkınmaya etkisi inceleyen Karabıçak (2013:274) 2012 yılında ilan edilen teşvik sisteminin istihdama olumlu katkı yaptığını bildirmiştir. Çiftçi (2013:28) ise Türkiye’de uygulanan teşvik sistemlerinin istihdama etkisi ele aldığı çalışmasında teşvik belgeli yatırımların istidama etkisinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Literatürde mikro veri kullanılarak yapılan çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple bu çalışma mikro veri kullanarak teşvik sisteminin ihracat performansını değerlendiren ilk çalışmalardan biridir.

3. VERİ

Çalışmada Düzey2 ve Düzey3 Bölgelerinin 2001-2015 ilk çeyrek dönemi için çeyrek dönemlerdeki teşvik sistemi kapsamındaki yatırım miktarı (TES), bu döneme ait ihracat (İHR), İthalat (İTH) İhracatçı Firma Sayısı (FS) verileri kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olan ithalat, firma sayısı ve teşvik miktarı bir bölgenin ihracat miktarını etkileyen faktörler olduğu seçilmiştir. Türkiye’de ihracatın ara malları ithalatına bağımlı olması nedeniyle ithalatın artması ihracatı artırmaktadır. Diğer taraftan ihracatçı firma sayısının veya ihracat faaliyetine giren firma sayısının artması ihracatı artırmaktadır. Nitekim veriler incelendiğinde hem Türkiye’ geneli için hem il veya bölge bazında ihracat artışına paralel olarak firma sayısı da artmıştır. Çalışmanın konusu olan teşvik belgeli yatırımların bölge veya ilin üretim gücünü artırdığından ihracatın artmasına da katkı vermesi beklenmektedir.

Tablo 8: Düzey 2 Bölgelerinin Dış Ticaret Verileri (2014)

Bölge	İller	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	İhracat- çı Firma Sayısı
TR10	İstanbul	82.047	136.021	26 581
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.439	1.336	2 007
TR22	Balıkesir, Çanakkale	687	590	1 528
TR31	İzmir	9,615	9.931	4 509
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3.902	2.549	3 407
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2.793	3.910	3 832
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	10.300	9.079	7 582
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	12.039	11.591	3 982
TR51	Ankara	8.102	1.098	5 712
TR52	Konya, Karaman	1.849	1.460	3 550
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1.364	880	1 912
TR62	Adana, Mersin	3.625	3.862	2 957
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3.115	5.493	1 909
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir	428	350	1 143
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	1.993	1.783	2 292
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	733	1.819	361
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	138	166	550
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	844	1.148	1 840
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin	2.129	247	1 390
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	40	59	356
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	207	85	199
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	553	111	991
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	427	118	324

TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	7.036	5.890	3 082
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	505	305	866
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.686	256	407

Kaynak: TÜİK

Çalışma Eviews programı kullanılarak yapılmıştır. Verilere ilişkin birim kök testi sonuçları aşağıda verilmiştir. Sonuçlara göre tüm seriler için düzeyde durağanlık bulunmazken birinci fark alındığında seriler durağan hale gelmektedir.

3.1. Düzey 2 Bölgeler: Panel Veri Birim Kök Testleri:

Birim kök testi Eviews programı kullanılarak yapılmıştır. Sınama için kullanılan dört test sonuçları tablolarda verilmiştir. Testlerden çoğunluğunun verdiği sonuçlar baz alınarak çalışma yapılmıştır.

Tablo 9: İhracat Düzey: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.7989	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9098	0.0002
ADF - Fisher Chi-square	0.9889	0.0011
PP - Fisher Chi-square	0.9994	0.0000

Tablo 10: Firma Düzey: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.9766	0.0144
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9564	0.0206
ADF - Fisher Chi-square	0.9800	0.0250
PP - Fisher Chi-square	0.9991	0.0000

Tablo 11: İthalat Düzey: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.9453	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9999	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.9989	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.9546	0.0000

Tablo 12: Teşvik Düzey: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.0000	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.2555	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.5599	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.7810	0.0000

3.2. Düzey D3: İller Panel Birim Kök Testleri:

Tablo 13: İhracat Düzey3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.9979	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9800	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.9960	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.9990	0.0000

Tablo 14: Firma Düzey3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzyey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.9999	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9999	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.9449	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.7941	0.0000

Tablo 15:İthalat Düzey3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzyey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.9999	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.9999	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.9990	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.9997	0.0000

Tablo 16:Teşvik Düzey3: Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Test	Düzyey P-Değeri	Birinci Fark P-Değeri
Levin, Lin & Chu	0.0000	0.0000
Im, Pesaran and Shin W-stat	0.2555	0.0000
ADF - Fisher Chi-square	0.0018	0.0000
PP - Fisher Chi-square	0.0024	0.0000

4. METODOLOJİ

Teşvik belgeli yatırımların istihdam ve ihracata etkisi Bireysel Etkili Panel Veri Yöntemi ile araştırılmıştır. Panel Veri Regresyon Modeli:

$$\dot{IHR}_{it} = \mu_i + \alpha_1 \dot{ITH}_{it} + \alpha_2 FS_t + TES_{t-1} + \varepsilon_{it}$$

İHR : i Bölgesinde t Dönemindeki İhracat Log.

İTH : i Bölgesinde t-1 Dönemindeki Yatırım Miktarı Log.

FS : i Bölgesinde t Dönemindeki İhracatçı Firma Sayısı Log.

TES : i İlindeki t-1 Dönemindeki Yatırım Miktarı Log.

5. BULGULAR

Düzye2 ve Düzye3 bölgeleri bazında teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımların ihracat performansına etkisi aşağıda verilmiştir.

5.1. Düzye2 Bölgeleri Bazında Yatırımların İhracata Etkisi

Çalışmada ilk olarak teşvik belgeli yatırımların Düzye2 bölgelerinin ihracatına etkisi incelenmiştir. Türkiye’de bulunan 26 Düzye2 bölgesinin 2002-2015 yılları arasındaki çeyrek dönem verileri kullanılmıştır. Bireysel Etkili Panel Veri Modeli kullanılarak ulaşılan sonuçlara göre, Düzye2 bölgeleri geneli için ithalatın artması ihracatı artırmaktadır. İthalattaki %1’lik artış ihracatı %0.56 artırmaktadır. Firma sayısını artması ihracatın artmasına olumlu katkı vermektedir. İhracatçı firma sayısındaki %1’lik değişim ihracatı %1.3 artırmaktadır. Teşvik belgeli yatırımlar da ihracatı artırıcı etki yapmaktadır. Ancak katkı oldukça düşük düzeydedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.026 gibi küçük oranda artırmaktadır.

Tablo-17 : İller Bazında Yatırımların ihracat Etkisi

Değişken	Katsayı	P-Değeri
İthalat	0.561912	0.0000
Firma Sayısı	1.341904	0.0000
Yatırım	0.023024	0.0300
TR10 İstanbul	1.268136	0.0004
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	0.441437	0.0932
TR22 Balıkesir, Çanakkale	0.611662	0.0170
TR31 İzmir	0.488833	0.0110
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	0.173052	0.0313

TR33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	0.323924	0.2342
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	0.228169	0.0479
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	0.215122	0.0433
TR51 Ankara	0.502446	0.0024
TR52 Konya, Karaman	0.048950	0.0584
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	0.136554	0.5964
TR62 Adana, Mersin	0.154538	0.5811
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	0.036444	0.0964
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir	0.731023	0.2733
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	0.139334	0.1024
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	0.696620	0.1483
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.402851	0.2322
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	0.312929	0.2233
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin	1.351989	0.3566
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	1.044721	0.0780
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0.953604	0.1300
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	0.959071	0.1860
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.190656	0.2377
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	0.145527	0.0632
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	0.537011	0.0321
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	0.91139	0.4341

Bölgelerin bireysel etkilerinin çoğu istatistiki olarak anlamlı değildir. Tek bir ilden oluşan İstanbul, Ankara ve İzmir Düzey2 bölgelerinin katsayıları istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç aşağıda verilen Düzey3 iller için ulaşılan sonuçlarla uyumlu olduğu gibi Türkiye’de Düzey2 bölgelerinin ve teşvik bölgelerinin sınıflandırılmasındaki bir sorunu da göstermektedir. Bu husus aşağıdaki bölümde daha detaylı ele alınmıştır.

5.2. Düzey3 Bölgeleri (İller) Bazında Yatırımların İhracat Etkisi

Düzey3 bölgeleri Türkiye’deki illerden oluşmaktadır. Bu çalışmada da 81 il için 2002-2015 dönemindeki veriler kullanılmıştır. Düzey3 bölgeleri için ulaşılan sonuçlara göre, tüm iller bazında ithalatın artması ihracatı ar-

tırmaktadır. İthalattaki % 1'lik artış yukarıda elde edilen sonuca yakın olarak ihracatı yaklaşık % 0.5 artırmaktadır. Firmasının %1 artması da ihracatı %1.2 düzeyinde artırmaktadır. Teşvik belgeli yatırımların ihracata olumlu katkısı olsa da katkı oldukça düşük olup yatırım miktarının %1 artması ihracatı %0.037 düzeyinde artırmaktadır. Bu bölümde ulaşılan sonuçlar önceki bölümde ulaşılan sonuçlarla hemen hemen aynıdır.

Tablo-18: Düzey3 Bölgeleri Bazında Yatırımların İhracata Etkisi

Değişken			Katsayı			P-Değeri		
İthalat			0.494138			0.0000		
Firma Sayısı			1.204258			0.0000		
Yatırım			0.027892			0.0000		
Bireysel Etkiler								
İL	KS	PD	İL	KS	PD	İL	KS	PD
Adana	0.134 2	0.06 4	Giresun	1.42 401 8	0.54 85	Samsun	0.19 636 5	0.34 04
Adı- yaman	0.836 4	0.35 22	Gümüş- hane	- 0.23 2	0.56 0	Siirt	0.27 313 5	0.38 8
Afyon	0.495 8	0.21 24	Hakkari	1.03 541 8	0.68 9	Sinop	1.16 229 4	065 06
Ağrı	0.584 5	0.34 3	Hatay	0.01 788 8	0.94 19	Sivas	0.54 765 5	0.27 8
Amas- ya	0.773 2	0.21 20	Isparta	0.70 724 8	0.80 75	Tekirdağ	0.28 206 3	0.18 81
Anka- ra	0.971 8	0.00 27	İstanbul	0.01 68	000 0	Tokat	0.66 003 5	0.23 7
Antal- ya	0.403 7	0.48 78	İzmir	0.04 2	0.00 76	Trabzon	1.07 250	034 40

							8	
Artvin	0.454 6	0.21 08	Kars	- 0.17 4	0.16 85	Tunceli	- 0.79 7	0.76 3
Aydın	0.558 628	0.00 89	Kastamonu	0.14 777 1	0.21 10	Urfa	0.15 520 2	0.39 18
Balıkesir	0.293 119	0.15 08	Kayseri	0.97 720 2	0.04 50	Uşak	0.29 211 1	0.13 21
Bilecik	0.623 408	0.05 1	Kırklareli	- 0.70 2	0.87 71	Van	0.26 515 1	0.87 3
Bingöl	0.551 063	0.32 0	Kırşehir	0.57 565 3	0.54 7	Yozgat	0.37 978 5	0.73 8
Bitlis	0.460 890	0.43 42	Kocaeli	1.24 738 4	0.00 00	Zonguldak	0.64 438 9	0.66 5
Bolu	0.474 290	0.26 6	Konya	0.22 776 3	0.36 73	Aksaray	0.53 329 1	0.00 12
Burdur	0.932 6	0.43 2	Kütahya	- 0.34 6	0.42 43	Bayburt	0.07 152 4	0.58 04
Bursa	0.981 1	0.00 00	Malatya	0.69 925 1	0.17 8	Karaman	0.87 492 2	0.23 4
Çanakkale	0.893 7	0.48 7	Manisa	0.04 965 5	0.00 01	Kırıkkale	0.73 022 0	0.34 0
Çankırı	0.807 508	0.21 23	K.Maraş	0.49 426 3	0.52 51	Batman	0.72 150 5	0.45 3

Çorum	0.421 221	0.15 2	Mardin	0.46 951 9	0.32 83	Şırnak	0.98 666 8	0.23 211
Deniz- li	0.178 509	0.00 0	Mersin	0.66 816 4	0.06 3	Bartın	0.43 838 8	0.65 82
Diyar- bakır	0.693 482	0.46 68	Muğla	0.29 165 8	0.14 45	Ardahan	0.71 944 3	0.45 60
Edirne	0.147 877	0.40 33	Muş	0.50 639 0	0.76 70	İğdır	1.09 609 9	0.21 30
Elazığ	0.667 286	0.45 0	Nevşehir	0.42 739 0	0.38 6	Yalova	0.53 803 7	0.43 6
Erzin- can	0.152 514	0.22 83	Niğde	0.95 481 4	0.87 0	Karabük	0.89 198 9	0.56 50
Erzu- rum	0.657 435	0.60 7	Ordu	0.20 407 4	0.25 5	Kilis	0.60 364 1	0.56 40
Eski- şehir	0.397 837	0.00 0	Rize	0.33 556 2	0.54 50	Osmani- ye	0.14 764 7	0.30 57
Gazi- antep	0.157 725	0.04 3	Sakarya	0.05 9	0.00 03	Düzce	0.42 140 0	0.19 4

Düzey3 bölgeleri için elde edilen sonuçlar ile Düzey2 bölgeleri için bulunan sonuçlar arasındaki belirgin fark bu bölümdeki sonuçlarda bireysel etkisi anlamlı olan birey sayısının artmasıdır. Bunun temel sebebi Türkiye'deki Düzey2 bölgelerinin belirlenmesindeki sorundan kaynaklanmaktadır. Önceki bölümde İstanbul, Ankara ve İzmir gibi tek ilden oluşan Düzey2 bölgeleri aynı zamanda Düzey3 bölgesini de oluşturmaktadır. Bu sebeple bu

iller için her iki bölge analizinde bireysel etki anlamlı çıkmaktadır. Bunun temel sebebi bu illerin Türkiye'nin en çok ihracat yapan illeri olmaları bireysel etkinin beklendiği gibi anlamlı çıkmasını sağlamıştır. Bu bölümde İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Gaziantep, Kocaeli, Denizli, Manisa gibi Türkiye'de yüksek ihracat yapan ve uzun yıllardır bu trendi sürdüren illerin bireysel etkileri anlamlı çıkmıştır. Bu eldeki veri setinin kaba incelenmesinden ulaşılabilecek sonuçlar uyumludur. Ancak önceki bölümdeki Manisa, Kocaeli, Gaziantep gibi illerin bulunduğu düzey2 bölgelerinin bireysel etkileri anlamlı değildir. Örneğin Manisa ili düzey3 bölgesi olarak ele alındığında - Düzey3 sadece bu ilin kendisinden oluşan bir bölge olduğu için- etki anlamlı olurken, bu il düzey3 bazında değerlendirildiğinde Uşak, Afyon ve Kütahya illeri ile birlikte değerlendirildiğinden Düzey bazında bireysel etki bulunmadığı görülmektedir. Bölgenin 2014 yılı toplam ihracatı yaklaşık 2.8 milyar dolar olup bunun yaklaşık 2.5 milyar dolarlık kısmı Manisa ili tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu çarpıklık diğer bölgelerde de mevcuttur. Bu durumun temel sebebi Düzey2 Bölgeleri ile Teşvik Bölgelerinin çakışmaması başta olmak üzere bölgelerin belirlenmesinde kullanılan kriterlerin uygun olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Örneğin Düzey2 sınıflandırmasında Aydın, Denizli ve Muğla illeri Düzey3 bölgesi olarak aynı bölgede bulunurken, teşvik bölgesi sınıflandırmasında Muğla birinci bölgede yer alırken, Aydın ve Denizli ikinci bölgede bulunmaktadır. Bu sonuca göre teşvik bölgesi sınıflamasında Muğla ili İzmir ili ile aynı sınıfta yer almaktadır. Ancak bu çalışmadan elde edilen sonuçların ve gerçek verilerin de gösterdiği gibi Muğla ili ihracatı oldukça düşük ve bireysel etkisi anlamlı olmayan bir ildir. Ancak İzmir ili ihracatı çok yüksek dolayısıyla bireysel etkisi de anlamlı olan bir ildir. Muğla ilinin bulunduğu TR32 bölgesinin bireysel etkisi anlamlı çıkarken bölgeyi oluşturan Aydın, Denizli ve Muğla illerinin bireysel etkilerine bakıldığında Aydın ve Denizli anlamlı çıkarken, Muğla anlamsız çıkmaktadır. Buna göre bölge olarak etkinin anlamlı çıkmasını Aydın ve Denizli illeri sağlamış görünmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada teşvik belgeli yatırımların Düzey3 ve Düzey2 bölgelerinin ihracatına etkisi araştırılmıştır. İlk olarak teşvik belgeli yatırımların Türkiye’de bulunan 26 Düzey2 Bölgesinin ihracatına etkisi incelenmiştir.

Düzey2 bölgeleri bazında Bireysel Etkili Panel Veri Modeli kullanılarak yapılan çalışmada ulaşılan sonuçlara göre, Düzey2 bölgeleri geneli için ithalatın artması ihracatı artırmaktadır. İthalattaki %1’lik artış ihracatı %0.56 artırmaktadır. Firma sayısını artması ihracatın artmasına olumlu katkı vermektedir. İhracatçı firma sayısındaki %1’lik değişim ihracatı %1.3 artırmaktadır. Teşvik belgeli yatırımlar da ihracatı artırıcı etki yapmaktadır. Ancak katkı oldukça düşük düzeydedir. Yatırım miktarının %1 artması ihracatı % 0.023 gibi küçük oranda artırmaktadır. Bölgelerin bireysel etkilerinin çoğu istatistiki olarak anlamlı değildir. Tek bir ilden oluşan İstanbul, Ankara ve İzmir Düzey2 bölgelerinin katsayıları istatistiki olarak anlamlıdır.

Düzey3 bölgeleri için ulaşılan sonuçlara göre, tüm iller bazında ithalatın artması ihracatı artırmaktadır. İthalattaki % 1’lik artış ihracatı yaklaşık % 0.5 artırmaktadır. Firma sayısının %1 artması da ihracatı %1.2 düzeyinde artırmaktadır. Teşvik belgeli yatırımların ihracata olumlu katkısı olsa da katkı oldukça düşük olup yatırım miktarının %1 artması ihracatı %0.027 düzeyinde artırmaktadır. Bu bölümde ulaşılan sonuçlar önceki bölümde ulaşılan sonuçlarla hemen hemen aynıdır. Düzey3 bölgeleri için elde edilen sonuçlar ile Düzey2 bölgeleri için bulunan sonuçlar arasındaki belirgin fark bu bölümdeki sonuçlarda bireysel etkisi anlamlı olan birey sayısının artmasıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde teşvik belgeli yatırımlar bölgelerin ihracatına olumlu katkı sağlamaktadır. Ancak katkı oldukça düşük düzeydedir. Bu çalışmada kullanılan yatırım miktarları verileri belge sahibi firmaların yaptığı yatırım miktarıdır. Bu yatırımlara teşvik sistemi kapsamında sağlanan vergi muafiyeti, indirimi veya iadesi, yer tahsisi, prim desteği gibi devlet katkılarının ne kadar olduğuna dair veri bulunmamaktadır. Bu sebeple yatırımların ihracata olan katkısının daha düşük düzeyde olması güçlü ihtimaldir.

Ülkenin temel olarak da bölgelerin ekonomik ve sosyal refahının artırılmasına yönelik uygulanan teşvik politikalarının etkinliğinin tekrar değerlendirilmesi, elde edilecek olan sonuçlara göre sistemde revizyonlar yapılması yararlı olacaktır. Eldeki verilerin analizinden ve bu çalışmada ulaşılan sonuçlardan özellikle hali hazırda az gelişmiş bölgeler olarak sınıflanan bölgelerde teşvik belgeli yatırımların ihracata anlamlı bir katkı vermediği görülmektedir. Buna karşın gelişmiş bölgeler olarak kabul edilen İstanbul, Ankara ve İzmir gibi bölgelerin ihracatının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sebeple teşvik sistemi ihracatı artırma yönüyle el alındığında bu işlevini tam olarak yerine getirdiğini söylemek zordur. Bu aksaklığın giderilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi ve revizyonların yapılması yararlı olacaktır

KAYNAKÇA:

Acar, Ozan ve Esen Çağlar (2012). Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, TEPAV Yayını, N201221, Nisan, ss. 1-11.

Acinöroğlu, Serkan., (2009), “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:1 Cilt:1 Sayı:2, ss.147-169.

Akdeve, Erdal ve Erdal T. KARAGÖL E. (2013). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 37 – Temmuz 2013

Çatal, M.Faruk.(2010). “Devlet Teşvikleri Ve Erzurum’da Tarihsel Bir Uygulama Örneği” Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, 2010

Çiftçi, Hakkı. ve Murat KOÇ (2013), “İstihdamın Artan Önemi ve Teşvik Belgeli Yatırımlar Etkinlik Analizi”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 2 Sayı 6 Kış 2013.

Ekonomi Bakanlığı (2013) Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012–Haziran2013), <https://www.ekonomi.gov.tr> (ET: 08.09.2015)

Gülmez, Mustafa. Ve İlkay N. YALMAN (2010), “Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği” Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, 2010.

Karabıçak, Mevlüt. (2013), “Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel Ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri”. SDÜ. İİBF Dergisi, Y.2013, C.18, S.3, S.263-280.

Oral Gediz, Burcu ve Alparslan Uğur (2013) “Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikleri Gidermek İçin Devlet Yardımları (Teşvikler): 2012 Teşvik Sisteminin Bölgesel Teşvikler Açısından Getirdiği Yenilikler” Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi – Sayı:21 (2013)

Yavan, Nuri (2011) “Bölgesel Teşviklerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 22, Sayı: 81, s: 65-104.

Yavan, Nuri (2011) “Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikalarının Yönetişimi, TEPAV Yayını, 27-28 Ocak, Ankara, s: 127-154.

Yavan, Nuri. (2010). Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları Yayın No: 27, 2010.